Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 57
Warszawa 2022
Article No. 2887

Citation:
Łuczak, A. (2022). Wspomnienie o Profesor Irenie Kwileckiej (20 lutego 1925 – 11 lipca 2022). *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *57*, Article 2887. https://doi.org/10.11649/sfps.2887

DOI: 10.11649/sfps.2887

Arleta Łuczak
(Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa)

Wspomnienie o Profesor Irenie Kwileckiej (20 lutego 1925 – 11 lipca 2022)

Profesor Irena Kwilecka.
Zdjęcie z archiwum rodzinnego

Dnia 28 lipca 2022 roku po uroczystej mszy świętej pożegnaliśmy na cmentarzu parafialnym w Kwilczu Panią Profesor Irenę Kwilecką – wybitną językoznawczynię, slawistkę i biblistkę, a przede wszystkim wspaniałego, pełnego ciepła i wyrozumiałości Człowieka. Człowieka o wielkim sercu.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2022.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

Profesor Irena Kwilecka z domu Reślińska urodziła się 20 lutego 1925 roku we wsi Nowolipsk (były powiat kaliski). Tutaj, a także w sąsiednich wsiach uczęszczała do szkoły podstawowej (wówczas powszechnej), którą ukończyła w czerwcu 1939 roku. Wybuch wojny i okupacja uniemożliwiły Jej dalszą naukę: pracowała wówczas u Niemców. Najpierw u gospodarza niemieckiego w Niniewie, a następnie jako opiekunka do dzieci w rodzinie generała Heinricha Heydricha we Wrześni1. Powrót do domu i spotkanie z rozproszoną po świecie rodziną nastąpiły dopiero w kwietniu 1945 roku.

Tuż po zakończeniu wojny, w maju 1945 roku, Irena Reślińska – po sześciu latach przerwy w edukacji – wróciła do szkoły. Najpierw były to Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Staszica w Pleszewie, a następnie Liceum Humanistyczne im. Dąbrówki w Poznaniu, gdzie Irena Reślińska zdała maturę w roku 1948. Jesienią tego samego roku rozpoczyna studia polonistyczne na Uniwersytecie Poznańskim, a w roku akademickim 1949/1950 – także studia socjologiczne. Oba kierunki kończy jesienią 1952 roku. Już w czasie studiów krystalizują się zainteresowania przyszłej slawistki, biblistki i historyka języka polskiego. Po wielu latach Pani Profesor wspomina:

> Na polonistyce interesowałam się zarówno historią literatury, jak i językoznawstwem. Kontynuowałam też naukę języka francuskiego, intensywnie uczyłam się języków czeskiego i słowackiego, uczęszczałam na znakomicie prowadzony przez prof. Wiktora Steffena lektorat języka greckiego. Na wyższym seminarium obrałam kierunek językowy. Pociągała mnie historia języka polskiego, szczególnie staropolszczyzna, z którą kontakt ułatwiała mi znajomość rodzimej, wielkopolskiej gwary. Moim mistrzem był prof. Stanisław Urbańczyk, autor pionierskiej wówczas pracy o *Biblii Królowej Zofii* i jej związkach ze staroczeskimi przekładami Pisma św. (Kwilecka, 2003, s. 439).

Zaproponowana przez prof. Stanisława Urbańczyka współpraca językowa z prof. Stefanem Vrtelem-Wierczyńskim przy przygotowywanym krytycznym wydaniu *Kazań gnieźnieńskich* (1953) zaowocowała *Słownikiem* do tego zabytku, który był tematem pracy magisterskiej Ireny Reślińskiej i stał się integralną częścią tej edycji. W październiku 1952 roku Irena Reślińska uzyskała stopień magistra filozofii w zakresie filologii polskiej. W grudniu tegoż roku wyszła za mąż za Andrzeja Kwileckiego. Odtąd Jej publikacje naukowe ukazują się pod nazwiskiem Kwilecka.

---

1 Swoje wspomnienia Profesor Kwilecka spisała w artykule pod znamiennym tytułem *Z Nowolipska w świat* (Kwilecka, 2003, ss. 437–449).

W styczniu 1953 roku Irena Kwilecka została asystentem przy Katedrze Historii Literatur Zachodniosłowiańskich Uniwersytetu Poznańskiego (od roku 1955 Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza), którą kierował prof. S. Wierczyński. Do wspomnień z tego czasu – oprócz narodzin dwóch córek Państwa Kwileckich, Seweryny i Basi – należy zabawna już dzisiaj historia o zwolnieniu Pani Kwileckiej z Uniwersytetu, ponieważ – jak stwierdzono – zdradziła „swoją klasę społeczną wychodząc za hrabiego" (Kwilecka, 2003, s. 444). To był trudny czas. Zwolniono wówczas z Uniwersytetu kilkanaście innych osób. Zmagania Pani Profesor z władzami partyjnymi Uniwersytetu i Ministerstwem Szkolnictwa Wyższego w Warszawie dzięki życzliwości niektórych osób zakończyły się pomyślnie: cofnięto „wypowiedzenie pracy".

Okres asystentury na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza (lata 1953–1964) to czas poświęcony studiom nad historią i literaturą dawnych Czech i nad językiem staroczeskim. To czas rodzenia się największej chyba fascynacji Pani Profesor, którą było poznawanie staropolskich i staroczeskich przekładów Biblii, ich wzajemnych relacji – na szerokim tle europejskim. Tej problematyce Pani Profesor pozostała wierna do końca życia. Pod kierunkiem prof. S. Wierczyńskiego pracowała przy przygotowaniu do druku zabytków staropolskich, m.in. przy transliteracji *Rozmyślania przemyskiego*, którego krytyczna edycja została zawieszona. „Nie był to jednak czas stracony" – pisała prof. I. Kwilecka. „Odtąd umiejętność odczytywania i poznawania staropolskich tekstów stała się moją specjalnością" (Kwilecka, 2003, s. 441).

Ważnym wydarzeniem, decydującym o życiu naukowym Ireny Kwileckiej, było odnalezienie w 1955 roku rękopisów wielkopolskiego pisarza z pierwszej połowy XVI wieku, przeora klasztoru benedyktynów w Lubiniu i tłumacza Biblii – Tomasza Łysego ze Zbrudzewa. Opracowaniu językowemu i wydaniu jego przekładów Pisma św. poświęciła Pani Profesor wiele następnych lat (w sumie cztery książki; zob. Kwilecka, 1967, 1971, 1976, 1995). Pierwszym efektem tych prac była rozprawa naukowa dotycząca *Apokalipsy św. Jana* w tłumaczeniu Tomasza z 1555 roku, na podstawie której w październiku 1964 roku Irena Kwilecka otrzymała tytuł doktora nauk humanistycznych, nadany przez Radę Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Obrona doktoratu na UJ wiązała się ze zmianą promotora pracy. Po śmierci dotychczasowego promotora, prof. Wierczyńskiego (luty 1963), nie dopuszczono, aby Irena Kwilecka broniła się na macierzystym uniwersytecie; zmuszona więc była szukać pomocy u prof. S. Urbańczyka, który w 1956 roku przeniósł się z Poznania do Krakowa.

W 1964 roku kończy się okres pracy Ireny Kwileckiej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. Wtedy to przechodzi do poznańskiej placówki Zakładu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk w Warszawie (później Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk) – do Pracowni Bohemistycznej przemianowanej później na Pracownię Języków Zachodniosłowiańskich – do, jak sama pisała, „spokojnej pracy w Polskiej Akademii Nauk" (Kwilecka, 2003, s. 445). Od 1968 roku do chwili przejścia na emeryturę, tj. do 1996 roku, była kierownikiem tej Pracowni. Tutaj kontynuowała prace nad tekstami biblijnymi Tomasza ze Zbrudzewa i źródłami do tych tłumaczeń, studiowała staropolskie i staroczeskie przekłady biblijne.

Kolejnym ważnym wydarzeniem w karierze naukowej dr Ireny Kwileckiej było odnalezienie w roku 1971 – uważanego za zaginionego – cennego rękopisu łacińsko-polskiego słownika Bartłomieja z Bydgoszczy z 1532 roku, a wkrótce potem odkrycie drugiej jego wersji, tj. glosowanego przez Bartłomieja w 1544 roku Wokabularza Jana Reuchlina. Odkrycia te spowodowały, że w Pracowni Bohemistycznej rozpoczęto przygotowania do edycji obu słowników, najpierw w wersji łacińsko-polskiej, a następnie odwróconej, czyli polsko-łacińskiej. Nowa edycja pt. *Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy – wersja polsko-łacińska* ukazała się w sześciu częściach w latach 1999–2019. Pani Profesor współredagowała pięć części *Słownika* (Kędelska i in., 1999–2012).

W 1972 roku Irena Kwilecka uzyskała w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Tomasz Łysy ze Zbrudzewa (1500–1567). Analiza filologiczna i językowa rękopiśmiennych tekstów nieznanego dotąd pisarza*, a w 1990 roku na wniosek Instytutu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk otrzymała tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych.

W ramach badań nad kalwińską *Biblią brzeską* z 1563 roku Profesor Kwilecka opublikowała w 2001 roku w niemieckiej serii wydawniczej „Biblia Slavica" obszerny komentarz historyczno-kulturowy i językowy. Ukazał się w języku niemieckim pt. *Die Brester Bibel: Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung* wraz z faksymile zabytku (Kwilecka, 2001). Czwartego marca 2002 roku nastąpiło uroczyste wręczenie tego dzieła przez wydawców niemieckich prezydentowi Rzeczypospolitej – Aleksandrowi Kwaśniewskiemu. Akt wręczenia *Biblii brzeskiej* Głowie Państwa Polskiego ma u nas swoją tradycję. Pierwszy raz miało to miejsce w 1563 roku, kiedy to książę Mikołaj Radziwiłł Czarny dedykował *Biblię* królowi polskiemu – Zygmuntowi Augustowi, drugi raz natomiast w 1926 roku. Wówczas delegacja Synodu Wileńskiego Kościoła

Ewangelicko-Reformowanego wręczyła oryginalny tekst *Biblii brzeskiej* prezydentowi – Ignacemu Mościckiemu.

Dziewiętnastego sierpnia 2004 roku za wybitne zasługi w pracy naukowej i organizacyjnej Profesor Kwilecka została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Profesor Kwilecka była osobą niezwykle aktywną, członkinią różnych instytucji i towarzystw naukowych, m.in. Komisji Filologicznej i Językoznawczej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego i Polskiego Towarzystwa Językoznawczego oraz Komitetu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk. Od 1973 roku była członkinią Rady Naukowej Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, a od 1974 roku przewodniczącą Komisji Slawistycznej przy Oddziale PAN w Poznaniu. Pisała recenzje, opiniowała prace swoich podopiecznych (m.in. Elżbiety Kędelskiej, Arlety Łuczak), redagowała książki. Występowała na wielu konferencjach krajowych i międzynarodowych kongresach slawistycznych (Warszawa, Zagrzeb, Kijów, Sofia, Bratysława) oraz na międzynarodowym kongresie biblijnym w Paryżu (1991), gdzie była jedynym przedstawicielem krajów słowiańskich. Współpracowała z wieloma uczonymi w kraju i za granicą, m.in. z wybitnym znawcą staroczeskiej Biblii – prof. Vladimírem Kyasem, czeskim biblistą – prof. Milošem Bičem, z polskim qumranologiem – ks. Józefem T. Milikiem, z włoskim slawistą – prof. Sante Graciottim, z niemieckimi slawistami – prof. Reinholdem Oleschem i prof. Hansem Rothe.

Badania nad dawnymi przekładami Biblii, m.in. opracowanie i edycja rękopisów Tomasza ze Zbrudzewa, oraz nad słownikami Bartłomieja z Bydgoszczy to główne kierunki prac Uczonej. Dwaj szesnastowieczni pisarze – Tomasz i Bartłomiej, dzięki publikacjom badaczki zyskują należną im rangę w polskiej literaturze naukowej. Tomasz okazał się wybitnym tłumaczem ksiąg biblijnych, a Bartłomiej – największym leksykografem polskim pierwszej połowy XVI wieku.

Teraz, gdy już nie ma wśród nas Profesor Kwileckiej, będziemy bardziej doceniać znaczenie Jej prac i twórczości dla polskiej nauki. Największym wyrazem hołdu składanego pracownikowi naukowemu jest kontynuacja jego prac badawczych, dlatego my, uczniowie, spadkobiercy Jej dokonań powinniśmy o tym pamiętać. Pani Profesor była i pozostanie w pamięci wszystkich, z którymi współpracowała, jako osoba skromna, pracowita, pogodna, otwarta na świat i ludzi, niezwykła Nauczycielka oraz niezwykły Człowiek.

Bibliografia

Kędelska, E., Kwilecka, I., & Łuczak, A. (Oprac.). (1999–2012). *Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy – wersja polsko-łacińska* (Cz. 1–5). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy). https://hdl.handle.net/20.500.12528/1083

Kwilecka, I. (Oprac.). (1967). *Perykopy wielkopostne w przekładzie Tomasza Łysego ze Zbrudzewa*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Kwilecka, I. (Oprac.). (1971). *Brulion przekładu pierwszych trzech ksiąg Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, czyli tzw. Mamotrept gnieźnieński*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Kwilecka, I. (Oprac.). (1976). *Apokalipsa św. Jana w przekładzie Tomasza ze Zbrudzewa*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Kwilecka, I. (Oprac.). (1995). *Brulion przekładu Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa, cz. 2. Księgi: Liczb, Powtórzonego Prawa, Pieśni nad Pieśniami*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Kwilecka, I. (2001). *Die Brester Bibel: Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung*. W H. Rothe & F. Scholz (z Ch. Hannick & L. Udolph) (Oprac.), *Biblia Slavica: Seria 2: Polnische Bibeln: T. 2. Brester Bibel 1563: Cz. 2. Księgi Nowego Testamentu: Kommentare* (ss. 1485–1660). Ferdinand Schöningh.

Kwilecka, I. (2003). Z Nowolipska w świat. W I. Kwilecka, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii* (ss. 437–449). Uniwersytet im. Adama Mickiewicza – Wydział Teologiczny; Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk.

In Memoriam: Professor Irena Kwilecka (20 February 1925 – 11 July 2022)

Summary

This article is an in memoriam to Professor Irena Kwilecka, a renowned scholar studying Old Polish Bible translations and sixteenth-century vocabularies. Professor Kwilecka worked at the Adam Mickiewicz University in Poznań (1953–1964) and the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences (from 1964).

Wspomnienie o Profesor Irenie Kwileckiej (20 lutego 1925 – 11 lipca 2022)

Streszczenie

Wspomnienie o Profesor Irenie Kwileckiej, wybitnej badaczce staropolskich przekładów Biblii i szesnastowiecznych wokabularzy. Pracowała na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (lata 1953–1964) i w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (od 1964 roku).

Keywords: Irena Kwilecka; Bible translations; manuscripts by Tomasz of Zbrudzewo; dictionaries by Bartholomeus de Bydgostia

Słowa kluczowe: Irena Kwilecka; przekłady Biblii; rękopisy Tomasza ze Zbrudzewa; słowniki Bartłomieja z Bydgoszczy

Arleta Łuczak, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3076-7144
Correspondence: arleta.luczak@ispan.waw.pl

The preparation of this article was financed within the statutory activities of the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

Competing interests: The author has declared that she has no competing interests.

Publication history: Received: 2022-08-26; Accepted: 2022-09-08; Published: 2022-12-31